

ЦРНОГОРАЦ.

НЕЋЕЉНИ ПОЛИТИЧКИ ЛИСТ.

БРОЈ 37.

На Цетињу у Суботу 9. Октобра 1871.

ГОДИНА I.

ЦРНОГОРАЦ излази један пут неђељом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. ф. 6; по год. 3; четврт год. ф. 1. 50. н.; — За СРБИЈУ год. ф. 7; по год. ф. 3. 50. н.; четврт год. ф. 1. 75. н. — За све друге земље год. ф. 8; по год. ф. 4; четврт год. ф. 2. — За огласе плаћа се за ред 5 новчића. — Дописи, предплата и све наручбине шаљу се уредништву на Цетињу преко г. Петра Рамадановића у Котору.

Цетиње 9. Октобра.

Донијели смо у своје вријеме кратки извјештај о свечаноме крштењу Намљедника Данила. Због ограниченог простора листа нијесмо били у стању тада саопштити све појединости из овијех радоснијех дана, које би потпуно подијале, какво је одушевљење и какав жар родољубља у свакоме присутном платио. Из истога узрока изостали су и многи телеграми и адресе на Њ. Св. кнеза Николу I., из којих се види, да је онај радосни догађај изазвао на свијема странама нашега и нама пријатељскога свијета исто одушевљење. Но неможемо пропустити, да ма и накнадно не саопшито писмо Њ. В. рускога цара Њ. Св. кнезу Николи, којим му је честитао срећно рођење намљедника. Ми га саопштавамо, као што смо га добили, од ријечи до ријечи:

Свјетли Књаже!

Узимајући најживље учешће у породичној радости, коју је Свевишњи послао Вама, Кнезички Милени и свему црногорском народу, Ја сам веома радостан, да, примајући од куће новорођеног Вашег сина, могу утврдити духовну везу с Вашом породицом.

Молићемо скупа свеблагот: Господа, да би он сакранио дане новорођења и да би из њега учинио подпору и утјеху за Вас и Кнегињу, а достојна вођу за храбре Црногорце.

Ово ће Вам писмо изручити Мој Флигел-аутор, Иларион Толстој, којему сам Ја поштом, да Ме заступа при свршавању обреда Св. крштења; а тако исто да изрази Вама и Кнезички Милени моје царско поздравље.

Остајем вазда к Вама благонаклоњени

Петроград Јула 31. дана 1871. г.

Александар.

ЦРНА ГОРА ПРЕМА ТУРСКОЈ.

И опет смо принуђени да говоримо о Турској, али данас не само као непријатељу свега народа нашега, него посебице као о неприкладном сусједу независне Црне Горе.

Свакоме је познато, какви су били одношаји између Црне Горе и Турске све до најновијега времена. Борба, непрекидна борба Црногораца са Турцима испуњаваше сав велики простор од више стотина година. Послије пропасти велике српске државе остаде само Црна Гора независна. И Турска пушташе толико пута своју велику силу, да поништи и Црну Гору, ови тврди ковчег слободе српске. И те навале турске створиле су у Црној Гори Царев- и Грахов-лаз, као најбоље свједоке, да Црна Гора напада, док је у вој Црногораца. Постојала жеља портина, да покори Црну Гору изазиваше постојани одпор од стране Црне Горе. Тако је то било све до најновијега времена, до црногорско-турскога рата од г. 1862.

Тај је рат окончан ријечкијем миром. Послије тога рата, ево већ десет дугијех година, Црна Гора није имала никаква отворена сукоба са портом. А што је међутим имала, па што због свога признатог интереса и достојанства није могла трпити, то је с њом лајевијем и уреднијем начином гледала да расправи.

Нећемо да говоримо само као Срби, него ћемо поставити на своје мјесто највећег противника нашег, па ће и тај, увјерени смо, морати достојну хвалу одати Црној Гори за њезино понашање за све вријеме од како је настао мир између ње и Турске.

Ваља правично судити. Црна Гора од како је била је војнички стап. Ни просвјета ни радност нијесу могли наћи ни најскромнија мјеста у земљи, коју је непријатељ држао непрестано у обсади, и у времену, које се морало искључиво употребити за чување и бранење земаљске независности. Скоро непрестано или је Црна Гора била у отвореном рату с Турском, или су се Црногорци били с пограничним Турцима будући непрестано од њих узнемиравани. Такво стање доијело је са свијем природно са собом, да је Црногорцима борба постала потребни услов за живот, да су дакле и они сами подржавали непрекидно ратовање с Турцима, једно због тога што је то било у јуначкој крви њиховој и друго, што су ратујући с Турцима накнађивали све потребности за живот, које у својој земљи не могаху довољно наћи, јер их ратовање уздржаваше од рада. Осим свега тога Црногорце је вукла жеља у ратовање с Турцима још и због тога, што су они с поносом увијек осјећали свој независни положај и по томе држали за једини задатак свој, да свете пронаст народа свога над заклетијем крвником његовијем. Једном ријечју Црногорац је до мира од 1862 држао да он не може и несмије мировати према Турској, да је једино рођен за то, да се непрекидно коље с Турчином догод или сам непропадне или се пропаћу турском народ српски неослободи.

И од таквога Црногорца добила је Турска данас најужуднијег сусједа. Зачети преображај Црне Горе бесмртнијем кнезом Данилом I., почео је послјед црногорско-турскога рата г. 1862 брзијем кораком напредовати, и ево већ данас видимо Црну Гору неговану сталнијем трудом кнеза Николе у повољноме стању, какво се само прије десетак година није могло ни замислити. Да оставимо на страну дивни напредак који је Црна Гора за ово кратко вријеме учинила у просвјетном и материјалном стању народном и у препорођењу, уређењу и оснажењу своје војничке снаге, па да узмемо само промјену, која је од оно доба настала у самој Црној Гори и у њезиноме одношају према сусједима, а особито према Турској.

Црногорци, који су се својом крвљу и својим ножем одржали, били су, као што другчије није ни могло бити, ничим не ограничени у своје слободном животу. Познато је, да су се племена међу собом крала и да опет сви заједно нијесу престајали с Турцима се клати. Црна је Гора била с поља независна а унутра Црногорци су били слободни да чине шта год хоће. У томе се састајала тада — слобода и независност. А данас? Данас се може Црна Гора упоредити са најуреднијом државом. И много веће и старије државе и са другчијом прошлешу могле би се поносити овом сигурношћу, која данас влада у Црној Гори. У по ноћи као у по дана, у пустој планини као на сред Цетиња сигуран је данас путнић домаћи или страни кроз сву Црну Гору. Крађе и убиства може се рећи да су у Црној Гори најизванреднији догађаји и кад би судио само због тога постојали, једва би се у години један пут или два пут састали.

У истој мјери данас су Црногорци пријатељи реда и човјечности и изван својих граница. Свакидашње крваве зајевце с Турцима, које

су до ријечкога мира постојале сада су са свијем престале. Из дана у дан пролазе толики Турци и турски трговци с новцима и с робом кроз црногорску границу од Никшића до Подгорице и никад их глава не заболи. Спокојно и без икаква страха путују они данас. И још ни један Турчин није пострадао или погинуо за овијех десет година у нашој граници. А ако је којега Црногорца несрећа нанијела у турску границу и тамо је учинио какво злочинство, он је на пријаву турске власти био строжије кажњен, него што би икада био за исто злочинство учињено и Црној Гори.

А како ли се Турска одзивала за све ово вријеме овој тежњи Црне Горе за миром и редом? На жалост ми морамо казати, а то ће признати и свако, којем је ствар позната, да је Турска она иста и данас, која је и прије била. И то је баш што нас изазва да проговоримо једну озбиљну о одношају Црне Горе према Турској.

И пошто је мир учињен и пошто се Црногорци уздржавали од свакога додира с Турцима, који би могао имати неповољне посљедице, Турци непрестају продужавати свој стари посао, разуданост у сваком погледу. Они не само да узнемиравашу Црногорце, који су били принуђени својим пословима прелазити у Турску, него се често догађало, да су их с оружаном руком нападали, па поједине и убијали. И у таквијем случајевима кад би Црна Гора захтјевала од Турске сатисфакцију, ријетко би је добила. То је доводило Црну Гору у неприлику прво због тога, што осјећа, да јој се вријећа тијем достојанство њезино и друго због тога, што је имала посла да задржава Црногорце, да не потраже сами себи сатисфакцију, т. ј. главу за главу. И ми мислимо да се неважно, ако кажемо, да је само ријетка љубав и послушност Црногораца према своме господару и закону спречила до данас, да није било због таквијех турскијех насиља чешће крвавијех сукоба између Црногораца и Турака. Но и стрпљење има своје границе, као што нас увјерава овај догађај на црногорско-арбанашкој граници прије двадесет дана: Један Црногорац био је послат у Турској граници. Турци га убију. Племена убијенога знајући да убици нема суда, подигне се и рани једнога Турчина. Ствар се не хтједе с тијем свршити. Подгорички Турци устану и убију опет једнога Црногорца. То је Црногорце Пипере тако раздражило, да су смјеста устали и за онога Црногорца два Турчина убили. Ушљед тога настала је већ раздраженост и с једне и с друге стране толико, да би можда свашта било, да није црногорског правитељство, које је било одмах о томе извјештало, предузело одмах такве кораке, који су с пречили сваки даљи додир с Турцима. Шта више они Црногорци, који су учествовали у томе сукобу позатварани су онога часа, а турска власт напротив, колико до сада знамо, не само да није поапсила оне Турке, него их и немисли подврћи никакој истрази.

Нама се чини, да је ово ствар и сувише озбиљна и да нам је дужност, да на њу обратимо пажњу и владе наше и цијелога образованог свијета. Ми смо напријед јасно и вјерно изложили какав је био и какав данас треба да

је одношај Турске према нама. Но Турска показује да она није у стању одржавати ред и мир. Па ако доиста није, је ли Црна Гора дужна трпети тако честе повреде свога права и достојанства? Не! То ће сваки справедљиви с нама казати. И ми, као орган народних мисли, протестујемо против таквих иступа турских. И не само то, него ми држимо, да сада на гладу црногорску снада једна дужност, коју би имала неодложно да изврши, а то је:

да влада црногорска уложи свој протест код саме порте због учесталијех иступа њезинијех поданика на турско-црногорској граници и да своју тужбу потврдити неопоривним доказима о насиљу турском, којијех доста има и даље да озбиљно захтјева, да турска влада а особито на граници гледа да поврати и одржи стадан ред и мир. А међу тиме док порта то не учини влада црногорска треба да затвори црногорску границу од турске стране, како би спречила сваки додир Турака с Црногорцима и да ту забрану одржи, догод влада турска не учини све што ће њезине поданике уздржати од иступа, а Црној Гори осигурати неповређене интересе и достојанство.

Ми се уздамо, да би порта на такав енергичан корак црногорске владе похитала да задовољи захтјевања њезина, јер затвор наше границе био би за пограничне Турке јако осјетљив, тежак и штетан. Али и без обзира на то, наша је дужност да то чинимо. То захтјева интерес и достојанство наше земље. То двоје не смијемо дати, а и у стању смо да не дамо, да нам ко врјеђа.

А и осим свега тога имамо да напоменемо још једну озбиљну околност. Ако се ове крваве зајевнице на граници црногорско-турској буду поновљале, једна другу изазивале, врло је могуће да могу постати и сувише озбиљне и крваве крушним догађајима. Ми сумњамо да порта може то желати.

Најзад оцет понађамо нашу жељу а у исто вријеме и наду, да влада црногорска ушљед поменутога догађаја неће пропустити да учини они корак, који ће бити у стању одклонити све непријатности, а интересима и достојанству Црне Горе прибавити потпуна уважења.

УСТАНАК У ОГУЛИНСКОЈ РЕГИМЕНТИ.

Пошљедња пошта нас је јако изненадила. Она нам донесе глас, да је у Граници, у огулинској регименти бунуо устанак. Кажемо да нас је тај глас изненадио, и доиста јесте, јер и ако знамо да се крваве заслуге наше браће у војничкој граници неправедно награђују, особито догађајима у пошљедње вријеме, ипак и непомисљамо на могућност устанка као што му ни сада — када би устанак баш из народа био — не би знали повода, строја замашаја и крајње пјели. С тога ћемо за данас просто приопштити нашим читаоцима догађаје непуштајући се у оцјењивање истијех. Но у колико смо кадри ствар прогледати из вијести, које имамо, рекли би већ сада, да устанак није народни, па због тога да ће се брзо угушити.

Ево што о томе пишу званичне „Народне новине“:

„Заповједајући генерал подмаршал Молињари доби 27. п. м. званичним путем глас, да су се у раковачкој сатнији код њега Раде Цурића, свргнута наредника, састали познати бунтовници Кватерник и Ракијаш и њеки Старчевић, те се договарали, како би се на глас, дојављен из Загреба, заједно с Дамадијом, Восном, Србијом и Црном Гором имао устанак подићи.

Служећи исписани граничарски подчасници имали би се, обећавајући им да ће постати часници, придобити, или запријетивши им смрћу, присилити на устанак. Оружје и лебана имала би се скупити и у гудурама близу гора сакрити. Устројени усташки одбор имао је преко Карловца поћи против Загреба.

28. пр. м. у 8 сати у јутро добије заповједајући генерал даљу вијест, да су дан прије немири збили настали. Одмах буду огулинска, оточка и славјанска пуковнија упућена, да војнички сатнијама дозову, те да се заједнички у Раковичи угуше.

Којом су брзином, сходношћу и кријепчином из Загреба издате заповједи од часника и момчади ових пуковнија извршене, показује успјех; јер једва два дана пошље тога бијаху усташе већ опкољени, разрушени, главне вође им погинули, знатан број похватан, а бјежеће међутим су јака одједења гонили.

Да се је такав успјех могао постићи, морало је дјеловање часника и војништва бити по све ваљало. Нека се на примјер уважи, да је Оточац, штапско мјесто друге пуковније, у уједнакој пружи седам миља од Раковице далеко и растављено високијем непроходнијем планинама, даје да се је војништво морало од свога кућнога и пољскога рада тек дозвати, па да се је сасвим тијем заповједник оточке пуковније, пуковник Шестај 30. пр. м. са више сатнија своје пуковније у Раковици налазио и даје одтуда јавити могао, да су усташе распрштени, а вође Кватерник, Ракијаш и Бах погинули и већ покопани.

Једнаке пријаве стигше од мајора Рашића из Просјеченог-камена на кордуну, од мајора Блаудека из Слауна и од подпуковника Кукуља из Пашкога већ јучер прије подне, те доказују, да су усташе већ 28. пр. м. морали бити затворени. Устанак је ограничен на неколико мјеста Раковачке сатније, у свијема осталијема крајинским котарима влада потпуни мир.

Тако званично извјешта. У „П. Лојду“, полузваничном листу пештанске владе, налазимо о истој ствари ове телеграфске извјештаје из Загреба од 29. пр. м.:

27. пр. м. бунула је буна у огулинској регименти. У раковичкој сатнији подигли су се 200 — 300 људи на оружје. Не зна се ко их предводи. Чује се, да су усташе ухватили мајора Рашића. Заповједник Молињари наредио је одмах да се војничком силом немир угуши. Усташе су опљачкали главну стражу, и убили су једнога подофицира. Мајор Рашић са још два официра побјегли су. Из Загреба долази у Карловац један батаљон да поткријепа тамошњи гарнизон.

Други телеграм јавља да је војска опколила усташе, који су ставили себи за сврху, да упропасте све аустријско и мађарско и да подигну праву хрватску заставу. Устанак је остао ограничен на Раковицу.

Од 30. пр. м. јавља даје један загребачки телеграм истоме листу ово:

Покушани устанак у огулинској регименти, као што се чује, угушен је војском, по још ваља чекати, да се та вијест званично потврди. Усташе су побјегли у планине, а коловође Ракић, Кватерник и Бах погинули су. Кажу да су вође устанка неки од Старчевићеве стране, наиме Кватерник, адвокат из Загреба и Бах, уредник „Хрватске“, који је 15,000 ф. поштански новца преневерно. Говори се, да је тежња усташа, да оборе све што је аустријско-мађарско и да развију заставу велико-хрватску. Исте ноћи нађене су у Загребу неке прокламације, у којима се између осталог каже: „Устани хрватски народе, граничари су потукли аустријско-мађарску војску!“

Другијех вијести о томе догађају нема никаквих. Но из тога, што се ето зна, може се лако увидити, као што рекосмо, да та побуна није из народа, него да је или лакомислено дјело вртоглаве Старчевићеве странке, која се у Хрватској своди на нулу, или бачена замка са извјесне стране а против народних интереса.

До даље прилике, када ће нам ствар без сумње јаснија бити, саопштићемо овђе нешто из „Обзора“ чланка „Ко је крив“, ће се иста ствар чини нам се са најбољега гледишта развијетљуге.

„Ми само једну околност, вели „Обзор“, не можемо прећутати, која се од „Нар. Нов.“ наводи као циљ тога устанка а то је: „да се све мађарско-аустријско уништи и велико-хрватска застава развије.“

Кад би се ово читало у „Хрватској“ или у покојном „Звекану“, ми се на то неби ни обазирали. Но ово се чита у службеним новинама, па макар то наведено било само као глас са „веле“, ипак је у данашњим околностима тенденциозно; тенденциозно је и у прилог оних мађ. државника, који пријете троједној краљев. с извјесним стањем, енергичним средствима и т. д., дочим с друге стране у иностраним новинама свијет упућују, да се хрватска опозиција може и питомим, ако и завржним, јер неморалним средствима добити, и да ће се сигурно добити новцем, службама, частима и одликовањима, од чега Мађари велику залуку држе за опозицију хрватску у приправи.

Кад смо прије неколико данах настојали бранити част нашег народа против сличном сужичењу од стране једнога министра, био нам је лист узашен. Нама су руке везане превеликом слободом, коју нам мађарски листови завиде. Сада је ред на народним заступницима да бране своју народну част и да докажу лажљивост и потворност пред туђим свијетом на њих од браће Мађарах бачене моралне невриједности. Ми се тврдо надамо, да ће тај доказ бити изведен, кадгод се сабор састао, и да Мађари за куповање хрватске опозиције позајмили новац моћи вратити својим вјеровником, а службе, части и одликовања моћи подијелити оним, који гласовашу за тај зајам.

Друга је с овом потвором, што ју службене новине бацају макар и на један само, то на незнатан дио нашег народа, наиме на усташе у огулинској пуковнији. Ми смо већ опетовано изкусили макиавелизам мађарских државника; ну у најновије смо вријеме видели, како нас је „П. Л.“ потворио, да злорабимо слободу штампе, и ето плеништеба за пријенитом, ето изтраге на изтрагу. Није ли потвора службених „Нар. Нов.“ слична оној од „П. Лојда“? Несмјера ли на то, да се умјетним начином створи узрок, како би се војничка крајина могла напунити редовитом војском из Загреба, Љубљане и Градаца и Ријеке призвавом, па онда разоружати? Нису ли они бунтовни плакати, који су се, веле, по загребачких кућах виђали из исте нашег народа непријатељске коварнице изашли, да се створи излика, како би се на одлучном мјесту оправдало уведење извјеснога стања у главном граду и у читавој земљи?

Ми проти таково макиавелизму, проти таковој злоби просједујемо у име цијелога народа. Народни су заступници проговорили и јасно изјавили: да је народ њими заступан вољан на стази закона народни свој циљ постигавати под благим окриљем Њ. Велич. својега краља. — Народ прихвата изјаву својих заступника и сваки ју дан одобрава.

Кватерник и Бах нису властни у име народа говорити, ни његове мисли тумачити. Народ их није на то овластио; дапаче, да је Кватерник таково овлашћење од народа тражио, народ га је у свих котарих одбио.

Ако је дакле истина, како јављају службене загребачке, бечке и пештанске у мађарској служби и плаћни стојеће новине, да је Кватерник и Бах почетник или потицатељ побуне у раковичкој сатнији, то не иде не може и не смије ни на рачун народа, то дапаче где на рачун оних, који посредно и непосредно подпомажу новинарски рад Кватерник-Старчевић-Бахов, и који би хрватску заставу прије сажгали, него ју у вис дигли.

Народ сигурно непомаже новинарски рад Кватерник-Старчевићев, који иде на то, да се разликују све државне и социјалне везе државне заједнице, у којој је сручено великому дијелу нашег народа живити: који иде на то, да подкопа у народу не само поштовање напрема владару и владајућој кући, него и напрема свим областим, које у његово име земљом и народом равнају, и то начином, о којем је тешко рећи, је ли више луд и дрзовит. — Народ неподупира рад људих, којим није ниједна народна свегиња, ниједна усмелост, ниједан, па ни најувислијенији, по народ најславнији и најкористнији чин свет; људих, који народне светиње са олтара у благо бацају, да својега великога пророка на олтар поставе, људих, који међу браћом раздер и мржњу сију, да за себе љубав појеру, — тих и таквих људих рад непомаже народ. Нека се види, колико предбројника има „Хрватска“, нека се види, какови су ти предбројници, па ће се видети, имаде ли Кватерник и Старчевић од народа или одкуд другуд помоћи за свој отровни и будаласт новинарски рад.

Није никаква тајна, и сватко се може освједочити, да се предплаћеним својих предбројника „Хрватска“ не може издати и још главнога Кватерника, Бага и Матесића хранити. Зна се и није тајна, да уз Кватерника и Старчевића не стоји људи, који би могли са тисућима располагати, да подупирају лудости и опачине њихове. Зна се и није тајна, да ипак „Хрватска“ излази сваке нећеље. Зна се и није тајна, да је Кватерник улазио у банске дворе, док је још Раух бановао и да је пред Златаровићем често пут антикамбрирао. Зна се, да је и близанац „Хрватске“, покојни „Звекан“, од Рауха мјесечну подпору добивао. Од овуца си нека сватко сам закључак изведе, на чиј рачун иде дјеловање Кватерника и Старчевића.

Кому ни то пије доста јасно, нека се сјети

уто је дозвољено, да се штампа и раздава срамотни онај Старчевићев памфлет против Јелачићу баву год. 1870; нека се сјети, што је у том памфлету говорено о Аустрији и о њезиној војсци; нека се сјети, од кога је био изаслан, од кога штитиен Старчевић, кад је јавно нападао славитеље Јелачића бана, нека се сјети, колики су учитељи гимназијални лишени службе, јер нису хтјели служити са срамотником народних светивах; нека пита је ли то до данас поправљено.

Кад се кроз године и године допушта и подупира штампа, кад се подупирају људи, који подупирају поштовање напрема династији, који разкапају државне и социјалне везе дапаче и сам морал, неби се било чудити, кад би гђе у којем крају земље то отровно семе никнуло. Ну крива се не може и не смеје бацити на народ, него на оне, који су такав рад помагали.

Нека се дакле „Нар. Нов.“ обратe на њих и наћи ће, да су то највећи непријатељи хрватске заставе, највећи непријатељи и аустријске заставе и да трудом и муком хрватскога народа желе у вис подићи мађарску заставу. — Њих нека препоручи, не за обсадно стање, него за лудницу, или за Лепоглаву.

ОСНОВА АДРЕСЕ ЧЕСКОГА САБОРА.

Најсјајнији царе и краљу! Најмилостивији господару!

Рајчеи краљевске милости којима је ваш. вел.ч. у рескрипту од 12. Августа достојало изрећи признању државноправнога положаја круне чешке и права ове краљевине, дијенећ многе тужне ране, нашле су у наших срцах радостни одјек.

Повосном свијешћу слушамо захвални увјерење о превеликом осјећању неузколебне вјерности којом је пучанство Ческе вазда штитило престола свога краља, оне исте непромјенљиве вјерности, која нам је налагала, те смо ју вршили као нашу свету дужност прима домовини, прима држави и прима краљу, да бранимо права круне чешке.

Са онога становишта који смо у препокорној адреси од 14. Августа 1870 и њој приложеној споменци јасно означили, и кога изразују правно ограде у саборском засједању од год. 1870 — у осјећању падаће домашаја и граница нашега мандата, мисли да вршимо домољубну дужност, да сведећ премилостивом позиву вашег вел. приступамо к дјелу у духу умјерености и помирења и приправимо пут државноправној нагоди формуирањем оних темељних начелах, по којих, по нашем осједочењу, у обстојећих околности, може доћи до ваљаности право краљевине чешке уз подпуно штовање велевластнога положаја државе и праведних захтјевах других краљевинах и земаљах.

Ми смо при том пресмјерно поштовање прима преузетим обвезам ваш. вел. исто тако непомиљено пред очима имали као и нашу дужност, да интегритет круне чешке, право наше земље, као што оно произтекаше из повјести, утемељено на уговорих а по пређих ваш. вел. најсвечанијим начином признато неокружено постоји, сачувамо.

У том смислу саставили смо у низу фундаменталних чланака преустројства државноправних одношајах Ческе који вогутом пуновластнога сабора и превеликом санкцијом ваш. вел. имаду надобити ваљаност темељнога државнога закона краљевине Ческе.

Вјерни нашим назором о неповриједивости записаног државнога права, и вјерни увјерењу дану у препокорних адресах од год. 1870 и у дужном страхопочитању пред дјелом нашега премилостивог монарха, немогосмо на ино, него — у свршених чиних оне моменте уважавајућ — признати и неповредимом сматрати, што је постало у Угарској сговорно с њезиним законитим сабором и нашим величанством и превеликом крунџбеном заштеном — правом и законом. Према тому краљевина Ческа у фундаменталних законих изјавља накнадно свој приступ тому у своје вријеме без њезина судјеловања створеном уговору са краљевином Угарском и признаје га правомоћним.

Уврштењем ове изјаве у темељне законе краљевине Ческе, задобивају заједничке институције свих краљевинах и земаља напоном оно јамство, које је њихов узки и нераздјеливи вез у слободном прихвату прагматичке санкције наше.

У сугласју с овом признањем уређују се фундаменталним одношаји прима краљевини угар-

ској начином који непротуслови нити духу нити садржају угарскога закона, препуштајући времену и природном развиту државних институцијах даље спасоносно образовање ових одношајах голи у цијелости коли у појединих дијелових.

Са исто тако с душним поштовањем свакога постојећег права узет је у фундаменталних законих обзир на права других краљевинах и земаљах.

Будућ се у истих краљевини чешкој слобода, која се темељи на праву и потребама земље, придржаје, да о властитих послових својих сама одлучује и сама њими управља, то се тим у ниједној точки неповређују уставне границе осталих земаљах, којим је дапаче право слободне самоуправе гледе властитих њихових залежитих учувано.

Као што смо се морали вазда ограђивати против правном постојању на ново створенога државнога устроја, који — краљевини Угарској напротив стављен — имао би остале краљевине и земаље уједно савити на начин, који би био политичну индивидуалност Ческе уништио; као што смо се одлучно морали против тому ограђивати, да би краљевина Ческа икада могла изгубити одвојај неосреднога и самоуправнога уда аустријске монархије, као што јој је повијесни, правом и фактичном тежом предидељен, јер њезине обвезе само напрема укупној царевини ваљају, а никада напрема поједином јој дијелу, то нам ипак небијале ни на крају памети, да ре одуђимо осталим краљевинам и земаља, којима је Ческа на стотине годинах остала у савезу по слободи избора свога, и који је вјерно сачувала. С тога ми и сада радо пружамо братску руку за судјеловање и разправљање многих важних пословах скупштини од поседаних неугарских земаљах, тер се тако оставља одредјељење приноса финансијалнога слободном договарању саборских депутацијах, да се тим свакој земљи учува право, да њезин једнако-важни глас дође до права важности.

Да се свакој земљи могућност осигура, да се ријешење диференцијах, које могу настати с одношајах земаљах међу собом, предаду непристраном судији, краљевина би Ческа приволила во устројење сената. Такова би институција, имајућ корен у животу земаљах и народах, а ипак стојећ над кругом раздражујућих свадањих питањах, могла у себи носити гаранцију мира правдога суда. У свем, што се тиче одредјељења одношајах краљевине Ческе напрема укупној царевини, вођаше нас осједочење да у ширем, народе и земље окружујућем везу индивидуални дјелова исто тако могу успјешно дјеловати осигурањем свијих условах јединства и силе цијелости, као што сила такове државе у сили појединих удах лежи, своје јединство на чврст посађује темељ у сугласју својих задаћах с највишим сррхама народах, које спаја, тер да гаранција и јемство постапу такове државе лежи у гаранцији и јамству, што на га давају тим народом у својих институцијах и под штићених штитом своје силе слободан развој физичне и моралне екзистенције подупира.

С тога бијаше наша жеља, да се државно-правни одношаји краљевине Ческе напрема укупној монархији тако уреде, да се највећи развој душевних и материјалних силах наше домовине непријечни захтјеви укупне монархије, на обрану и подпору саме себе.

У том смо смислу у фундаменталних чланцих легислативе свих наше се само земаље тичућих и наше само житеље занимајућих послових придржали управу тих пословах, које в скупству земаље припадају, земаљској влади.

Будуће ће заступство краљевине Ческе, излазећ из правичнога и правдога изборнога реда, који ће закључити крунџбени сабор — моћи, законодавством удешеним према особитим одношајем земаље духу и карактеру народа сродним, повратити мир духовом и можно подупирати материјални напредак. Напати се је, да ће овому заступству одговорној влади, која ће имати повјерење народа и земаље за себе и које ће чини бити извршивање по сабору закључаних законах, падати се велимо, да ће тој одговорној влади поћи за руком, да искрено говорећ, дубоко удружани угад опет поврати, збјегавајућ свако неспоразумљење, добро познавајућ земљу и народ, да ће по свуда помирљиво поступајућ знати опријеке изједначити тер уједно стручним пословањем пораздјелив једнако што могуће праведније све терете земаље, моћо задовољити захтјевома добре управе.

Исто смо тако одлучно с друге стране настојали чином засвједочити, да се на сваки начин јединство и сила укупне монархије подупре и

унапреди, да се узка и нераздјелива свеза свијих њезиних удах чува и јача. — Гледећ на границе, које су с обзиром на заједничке послове нагодом с Угарском повучене, морадосмо краљевини Ческој сва њезина стара права учувати и придржати за обављење свих оних пословах, који нису оним уговором ограничени, у којих извршивању чим смо више били прикраћивани, тим већма још их научисмо цијенити.

Ну ипак цијенимо, да неморамо вршећ ту дужност држати се безувјетно правних формах; дапаче — у вишем смислу свађајућ захтјева времена и живота, да морамо допринијети потребама цијелости многу важну жртву.

С тога смо гледишта на цело фундаменталних чланаках одмах поставили признају, коју ће изрећи пуновластни сабор чешки, оних свим краљевинам и земаља заједничких пословах, који су као такови нагодом с Угарском означени; уједно би оне послове у фундаменталних чланцих, којим битну заједничкост ми признајемо, премада им се уговором с Угарском заједничко разправљање са свим дијелови монархије изкључује, сабор краљевине Ческе као посноц тога виртуално само земаљи припадајућег права препио на конгрес сазван из заступниках саборах неугарске круне ради заједничке управе, те би се за то довољно побринуо.

Таковим институцијама и судјеловањем краљевине Ческе, држимо, да се судјеловање неугарских краљевинах и зем. кад пословах укупне монархије — бољико да настоји да као сигурним може сматрати у свих оних правичах и којих то заједничка акција по појму јединства државе и практична потреба захтјева. Право, стално унутарње очајање укупнџ монархије очекујемо од задовољења правних захтјевах и осигурања погодбах њезине екзистенције за обстанак и силу цијелога царства, за које ће се чврсто и једнодушно заузимаати све земаље и народе.

Прешно је наше захтјевање да се задовољење и сигурност даде свим народом царства једнако и праведно; а то за обадва народа, који Ческу зову својом домовином са свим гаранцијама моралне обвезе и законите обране оградити, то је циљ нашега озбиљнога и искренога настојања.

За то смо владин законски предлог тичућ се обране једнакога права за обадије народности у краљевини Ческој поближе стали изпитивати и разматрати. С бољим сажаљењем отасмо при том без судјеловања заступниках њемачких изборних котарах. Тим обилицијом и сајељнијом скрби наслојасмо имати вазда пред очима думност учувати све душевне и материјалне интересе оних становниках, који припадају њемачкој народности наше отачбине. С тога можемо изрећи наду, нека из одлучујуће разправе на крунџбеном сабору тај закон изађе подпуном потврдом слободно и радостно за вјерну слогу уговорена савеза обијух племенах.

На исти смо пачин основу новог изборнога реда, коју нам је влада нашега величанства предложила, потање испитали, тер смо настојали, да учинимо промјене у оних точках, у којих установе нису подпуном одговарале одношајем броја пучанства, плаћања пореза, господарствене и обртничке продукције као ни моралној важности, и то на темељу већег статистичкога материјала и правдога уважења свијих одношајах. Добро познајемо тешкоће оне задаће, по којој се имају установе изборнога реда тако установити, да свим захтјевома једнаком мјером уз свестрано задовољство узмогну одговорити; тешкоћа, који смо у том случају важних питањих зим већма осјећали, што ни за те разнолике интересе њемачких изборних котарах није било позваних заступниках. Нетајимо ни то, да се и тај изборни ред побољшати да, што очекујемо од будућности и сложнога судјеловања свијих заступниках наше земље. Ну у свем попријеко ипак можемо казати, да је за сада тај изборни ред доста приклоп за то, да се по њем бирају заступници, тер да се мора доћи до правага и вјернога изражаја назором, жељах и настојања пука чешкога.

Премилостиви краљу и господару!

Акопрем си сада сачуљени сабор нити по свом темељу, нити по својој саставини не може за звање сматрати, да државноправну нагоду до краја ријешити, то се ипак смије — наслањајућ се на самосвијест по одредјељеном положају изборним редом и земаљском одредбом од 26. Фебруара 1861 год. и ипојући мандате повјерења од велике већине политичкога народа чешкога — сматрати овлашћеним путем предидућег уговарања, да довршење дјела мира приправи.

Желећи из дна душе, да то пође за руком, одлучисмо у фундаменталних чланцих формулације напрате за изравнање државоправних одношајах краљевине Ческе закон обране једнакога права ческе и немачке народности и изборни ред, како је оба двоје произтекло из наших вијећањах и владиних предлогах, предати вашему величанству с том молбом, да ово премисловито достоји те законске предлоге крунитомену сабору краљевине Ческе предложити и уједно дати потребите одредбе, протежуће се на земаљски ред и крунитобени статут приправити.

Ваше се величанство нека такођер благоизволи унапред побринути, да се у договору са сабори осталих земаљах круне ческе уреде међусобни одношаји њихови, тер да се по стародавном одношају позови на удвоичитовање код крунитобенога чина.

Пошто се по нашега величанства прејасном предшастнику Ђ. ц. кр. апостолском величанству Фердинанду I. тога имена у Угарској и Ческој Ђ., уједно с превршним ручним писмом од 8. Априла 1848 г. издан изборни ред усљед после насталих промијењених одношајах упоробити не може, а изборни се ред од 26. Фебруара 1861 год. одрешити и по сабору опетовано показаном протуслову налази с превидним захтјеви пучанства, с тога мислимо, да смо дужни преа вашим величанством изразити молбу, да се код изборах заступниках за крунитобени сабор изборни ред провизорно употребити, који је сада сакупљени сабор као предлог за крунитобени сабор вашему величанству одлучно препокорно препоручити. Истодобним удвоичитовањем по том изборном реду изабраних заступниках народа ческога и послатах хисторичкога права имао би тај крунитобени сабор моралну и правну компетенцију, да посредујући тако начини прелаз из задње фазе хист. развитка ческога државнога права према захтјевоу, који одговарају интитицијам садашњости. Таковоу же сабору, у ком ће уз учување правне непрекидности жеље и настојања полит. народа Ческе моћи до правог изражаја доћи, наша земаља подпуно овлашћеност смјести признати, да јој одношаје напрама укупној држави и напрама осталим краљевинам и земаљам на ново учврсти и осигура примив дефинитивно гори наведене чланке и законске основе.

Удостоји ли се ваше величанство на тај начин постигнуто установљење државоправних одношајах краљевине Ческе свому превршном народу у повећеном писму прогласити и под заштиту краљевске крунитобене заклетве ставити, тад ће бити уставна препирка, која више годинах попут море тишти не само ову земљу, него и државу, ријешена на ухар трајне слоге: тад ће сграва будућности на некимимајућем темељу свестрапо признана и задовољна права моћи подизати; тад ће доћи онај жуђени час, кад ће писвећеним чином крунисања прастари вез Ческе с краљем њезиним у поновљеној сили к поновљеном сјају оживјети, кад ће се прастаре успомене светим владаром наше земље посвећеном круном сједињење жеље благослова цијелога народа сасути на главу нашега величанства. Бог благослови, штитио и уздржао ваше ц. и кр. апостолско величанство. — Из сабора пражкога мј. Октобра 1871.

ДОПИСИ.

С ХЕРЦЕГОВАЧКЕ ГРАНИЦЕ, 2. Окт. — Кад бих могао стићи на све стране наше тужне Херцеговине за цијело вам небја био у стању све пописати и најављати, шта Турци чине са нашим народом. Само из околине моје и за њеколико дана па је већ превршило сваку мјеру.

Из Колашина слижу сваки дан тужни гласови гори од горега. Турци колашински сваки дан бију Хришћане, арају и краду. 7. пр. м. убили су Богдана из Братосавине који је сиромача братом Григоријем косио ливаду. Григорије дође у Пљевље са кочобашом и компијама те даву крвника учинио, а кајмакам му каза: „Ја убицу добавити не могу, па не очреву више ни главе на то, а камо ли да је послао за убицу, којег сваки познаје. Таква је ето заштита Хришћанима од кајмакама.

13. Септембра опет погинуо је Вуко Веселичић на Јабуди, ноћу, чувајући трговину Аћима Веселичића из Пријепоља. Зна се да никаква непријатеља није имао од стране Хришћана, да су дакле и њега Турци убили.

2. Августа, у понеђељник ишао је у чаршију на пазар Павле унук попа Вида из Шарана.

Уредник СИМО ПОПОВИЋ.

Сретну га три Турчина Пљевљака на Ђуприји, што преводу преко воде Батине, која је 10 минута далеко од Пљеваља, и они га без икаквог узрока испребијају и сву му главу излупају. Бијући га рекоше му још: Бре ти си Барадаг Павле, учини давију код Сали-бега кајмакама, и казаше му своја мњења. Ни њима суда нема и осташе слободни, да чине зла и даље. Сам кајмакам кад му се туже на којег Турчина, да је убио Хришћанина, говори: „Вир ђолек ексек“ једно пето мање, и с тијем се суд сврши.

Димитрије Грујић главни трговац пљеваљски иступи вуну на ријеку која кроз Пљевље тече, да је пере. И три дана је прао, а четврти позове га овдашњи Сали-бег кајмакам говорећи му: зашто море переш вуну на ријеци? Димитрије одговори: вазда смо прали и штете нема ником, него има користи и сам девлет од вуне и другијех јеспана, јер ми трговци пунимо царску касу. Видећи кајмакам да Димитрије немоли и да му ништа не даје, уапси га и забрани му прати вуну на ријеци. То зна кајмакам, и није кадар забранити турској ђеци да не бију људе и ђецу хришћанску по сокацима, него се сабере по 20 ђеце турске пат ударе на школу и стотинама камења удари у прозор и зидове. Па то нијесу ђеца мала, него ђетћи од 15—18 година. И тако чине сваки дан да се не може изићи у чаршију, а нико им не стаје на пут, осим који Хришћанин с ризиком, да буде још уапшен због тога кад бије турску ђецу.

НОВОВАРОШКИ КАДИЛУК, 24. Септ. — Мићо Борисављевић из Нове вароши, најбогатији трговац у овом пашалуку, који је био од ползе и цару и народу дође у Ђубовник, 3 сата од Нове вароши, код црквике, коју је својијем сопственијем трошком градио. С њиме су дошли његова жена и троје ђеце, да проведу у веселу празник. По вечери сједили су до три сата и легну спавати. Између 4 и 5 сати дође некакав непријатељ у кућу црквену, ђе је Мићо спавао, подигне јорган, којијем био покривен и донесе му пушку на прса и на спавању убије Мићу, да нико није ни чуо. Ујутру га почне жена будити, а када га одријећи има шта и видети — мртав и пушком убијен и сав у крви. Још се незна ко га је убио. Кајмакам варошки затворио је шест села, која су око тога села и предузео је строги исчит. Ми смо увјерени да ће на томе и остати, јер Мићо је погинуо од онога, који је и толике друге Србе побио, па му суда не ма.

У ПЉЕВЉИМА, 1. Октобра. — Јавио сам вам ту скоро о нашем несретном попу Лазу, који за народ наш није нимало бољи од свакога Турчина, а ако ћемо право рећи и гори је, јер он као српски свештеник био би дужан да народ поучава и заштићава колико може, а не да му стаје за врат. О њему би вам имао и сада пуно неваљста да кажем, јер та надри-књига мимо што ради појединијема зла још и иде против устава наше мајке цркве. Он узима од народа сваком приликом више него што му је таква а своје дужности извршује којеквако. Попу Лазу не само да му није мило када види којег честитог брата Србина, него још мрзи свакога, који је бољи од њега, и који га кори због његовијех злијех поступака. Тако се зарекао да ће се осветити игуману Христићу, проту Вуколи и јеромонаху Прокопију, који су га опомињали за његово неуредно владање. Њеки дан викну он јавно у чаршији селацима, његовијем нуријашима, што се на њега туже: Знам ја бива кога ви слушате, игумана, прота и Прокопија, који одмећу рају и хоће да саставе границу турску и црногорску.

Ето какав је тај црни свештеник, други јуда. Боље би било да се није ни родио такав одадник, који хоће да навуче турску сумњу на људе, који су поштени Срби, и нијесу ништа кадри учинити до гледати јадни народ свој у невољи ђе се мучи и брине, како ће само царску мирју дати.

И за нашега славног владику имам још нешто да вам наћнедно јавим. Кад је ишао о-вуда преко Чајника и Фаче у Мостар задржао се и овђе мало, али би било боље да га нијесмо никада ни видели. За кратко вријеме свога бављења овђе покупио је он свој арач и распустио је три жене, и за то је узео од једне 120 гроша, а од друге 140, а од треће 183 гроша. И тако он за грошове растурује куће и породице српске не имајући срца ни душе. А да је остао овђе до Митрова-дне можда би сваку другу жену раставио од њезина мужа.

Да вам јавим најпошљеду још нешто што се догодило 6. пр. м. Послије подне пође у шетњу Марта, мати јеромонаха Прокопија јер је била болешљива, са двије друге жене Дивном и Мирјаном на воду пред вођеницама манастирским. Браћајући се с воде преко ливаде калуђерске која није била покошена, наћегне преко ливаде Омера Поробића, која је била већ покошена и покупљена. Омер, који се ту тресно у ливаде, нападне сиротне жене као бијесан пас, и стане их немилостиво бити говорећи: Влахиње, шта ће те ви преко моје ливаде! „Оне су га молиле и говориле му, да нијесу никакве штете починили, а ако су да ће сваку платити. Али их Омер и неслушаше, него извади проштац од о-граде и стане бити жене док нијесу све попада-ле. И текмо да ће све пребољети ударце Омерове. По томе нека сваки види, какав је живот у пљеваљском кадилуку, а када се оваква зла чине у средини вароши, шта је на селу, како ли тамо живи кукаван народ!?

САРАЈЕВО, 5. Септ. — (Закашњено). Важнијех новости нема никаквијех амо, па вам немам ништа особито ни јавити, а да вам пишем о невољи народној и о зулумима турским, које трпи то је већ свакоме додјало а и познато је. Турчин угњетава рају као и до сада а паша и његови судови повлашћују му. Тако вам иде једнако данас као и до сада и по томе би вам могло достављати само нове жртве, који од истих зулума и на исти начин једнако падају. Стијем би вам могао сваки дан долазити, но да не би то чинио, а немогућно ми је уредно вам писати, за то ћу све биљежити и онда вам на један пут послати велики списак жалоснијех жртава, које амо без помоћи падају из дана у дан.

Као најважније је овђе што се једнако проноси глас, да ће се познати Дионисије опет вратити у Босну. Овђе нике не вјерује томе гласу а баш и ако се обистини тај глас, народ је гетов да силом примора свога крвника да остави Босну, из које га је већ један пут оћерао. Нашој влади је познато ово расположење народно и надати се је, да она неће ћерати до тлен, да народ изазива до крајности.

Биће вад позвано да је деветогодишња жаља сретно испуњена. Свршена је сарајевска прквја и ако Бог да освјештавати ће до скоро. Овај великољепни божи храм украшава ову варош Сарајево и привлачи поглед свакога путника, који амо долази, јер је надвишила свако зданије и највишу цамију у Сарајево. Часни крот на високоме звоник у подиже се данас поносито благоме небу. Али за то и гледају на њега Турци тужно и пакосно. Они не могу да сакрију своју мржњу него јавно засједочавају, пошто нијесу могли преко власти забранити да се звоник зида, нити су га могли нити смјели јавно разрушити. Па у својој невољи шта учинише Турци? Дође амо један турски светац Дервиш, и они га запитају, шта да раде, јер не могу никако да гледају влашћу цркву. На то им Дервиш одговори: „Лако је то, само ће мени бити много труда, треба ми се замучити четрдесет дана, па ће прквја влашка сама пасти“. И тако се Дервиш пнгоди за 200 цек. цес., да то учини. И Дервиш излазаше по ваздан према цркви и стаја тамо, а по њеки пут мануо би на прву бројаницама које је у рупи држао. Прође и четрдесет дана, а од цркве не одаде ни један препић, не учини јој ништа молитва дервишова. Једну ноћ оморне светац у Сарајево али не о-сване, него поћесе сарајевске новце, да их једе, док опет не наиђе на друге будале, као што су ови Турци, који не жалише дуката, само да оборе православну цркву.

ОБЈАВА.

Поради домаћи потреба, и по жељи које породице одлучио сам оставити Цетиње и сићи у Котор моје рођено мјесто. За то дајем на знање да сам намјерио за приличну цијену продати своју кућу на Цетиње са њекијем покућнијем стварима. Ко би дакле желио све скуп, или и коју ствар на по се купити нека се управ на ме обрати. — Такођер молим свакога, који ми је што дужан, да би се побринуо до конца овог мјесеца Октобра да се са мном поравна; иначе бити ћу принуђен, и против своје воље, да се другијем начином послужим, прије но што оставим ово мјесто.

Цетиње 1. Октобра 1871.

Илија Рамадановић.

Властник. Ј. СУНДЕЧИЋ.